कक्षा - दशमी
संस्कृतम् (कोड संख्या -122)
अङ्कयोजना - 2020-21

समयः – होरात्रयम् **सम्पूर्णाङ्काः – 80**

अवधातव्यम् -

1. 'आ' खण्डस्य अङ्कयोजनायां प्रदत्तानि उत्तराणि निदर्शात्मकानि सन्ति। प्रदत्तानि उत्तराणि अतिरिच्यापि सन्दर्भानुसारम् अन्यानि उत्तराणि भवितुम् अर्हन्ति ।
2. **प्रश्नपत्रे यत्र आन्तरिकविकल्पः अस्ति तत्र स्पष्टतया निर्देशः दत्तः अस्ति यत् केवलं प्रश्नद्वयम् अथवा प्रश्नत्रयम् इत्यादिकं तथापि यदि छात्रः सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखति तर्हि छात्रहिताय यत्र अधिकाः अङ्काः दातुं शक्यन्ते तादृशानां प्रश्नानां मूल्याङ्कनं करणीयम्।** यथा चित्रवर्णने पञ्चवाक्यानां लेखनम् अभीष्टं परं छात्रः यदि सप्तवाक्यानि लिखति तर्हि तत्र केवलं प्रथम-पञ्चवाक्यानां न अपितु यानि वाक्यानि उत्तमानि सन्ति तेषां मूल्याङ्कनं करणीयम् ।
3. अनुच्छेदे श्लोके वा आधारिताः प्रश्नाः अवबोधात्मकाः सन्ति । अतः विद्यार्थिनः अनुच्छेदे प्रदत्तशब्दानां स्थाने समभाव-पर्यायवाचि-शब्दानां प्रयोगं कर्तुं शक्नुवन्ति। तदर्थम् अङ्काः देयाः। यदि विद्यार्थिनः उत्तरलेखन-समये समुचितानां विभक्तीनां वचनानां च प्रयोगं न कुर्वन्ति तर्हि अंशतः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः ।
4. त्रुटिपूर्णवर्तन्यै व्याकरणात्मक-प्रयोगाय च अनुपाततः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः ।
5. आंशिक-दृष्ट्या समुचितेभ्यः उत्तरेभ्यः अपि अङ्काः देयाः ।
6. रचनात्मक-कार्ये वाक्यरचना प्रमुखा न तु वाक्यसौन्दर्य-तत्त्वम्। अतः आंशिकवाक्यशुद्धये अपि अङ्काः देयाः ।

प्रश्नसङ्ख्या	भागः	अङ्काः
	'अ' - भागः **बहुविकल्पात्मकाः प्रश्नाः**	**40 अङ्काः**
	अनुप्रयुक्तव्याकरणम्	
1.	सन्धिः/सन्धिच्छेदः (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) (i) (ख) अचिरात् + एव (ii) (क) शरीरस्थो महान्	1×4=4

	(iii) (ग) कः + चित् (iv) (ख) अस्मान्नगरात् (v) (क) योजकस्तत्र	
2.	समासः / विग्रहः (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) (i) (ख) वृक्षस्य उपरि (ii) (ख) स्नेहेन सहितम् (iii) (क) यथासमयम् (iv) (ग) वाचि पटुः (v) (क) हयनागाः	1×4=4
3.	प्रकृति-प्रत्ययौ (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) (i) (ख) चक्षुष् + मतुप् (ii) (क) विचित्र + टाप् अथवा धूर्त + टाप् (iii) (ख) बुद्धिमती (iv) (ग) महत्त्वम्	1×4=4
4.	वाच्यम् (केवलं प्रश्नत्रयम्) (i) (ख) त्वम् (ii) (क) पठ्यते (iii) (ख) निबन्धम् (iv) (ग) मया	1×3=3
5.	समयः (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) (i) (क) सार्ध-पञ्चवादने (ii) (ग) षड्वादने (iii) (क) सार्ध-सप्तवादने (iv) (ख) सार्ध-चतुर्वादने (v) (ग) पादोन-नववादने	1×4=4

6.	अव्ययपदानि (केवलं प्रश्नत्रयम्) (i) (ग) इदानीम् (ii) (ख) अत्र (iii) (ख) वृथा (iv) (ग) ह्यः	1×3=3
7.	अशुद्धि-संशोधनम् (केवलं प्रश्नत्रयम्) (i) (ग) खादतु (ii) (ख) वृक्षाः (iii) (ग) गच्छति (iv) (क) आगच्छत्	1×3=3
	पठितावबोधनम्	
8.	प्रश्ननिर्माणः (केवलं प्रश्नपञ्चकम्) (i) (ख) कुत्र (ii) (ग) कया (iii) (ग) कस्याः (iv) (क) कः (v) (क) कस्मै (vi) (ख) के	1×5=5
9.	उचितार्थ-चयनम् (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) (i) (ख) आम्रम् (ii) (ग) पत्नी (iii) (क) तीव्रगत्या (iv) (ग) गजः (v) (ख) शीघ्रम्	1×4=4
10.	भाषिककार्यम् (केवलं प्रश्नषट्कम्) (i) (ख) दशनैः	1×6=6

	(ii) (ग) कानने (iii) (क) पपात (iv) (ख) प्रसीदति (v) (क) क्रुद्धः (vi) (ख) उभौ (vii) (ख) महत् (viii) (ग) निकषा	
	'आ' - भागः **वर्णनात्मकाः प्रश्नाः**	**40 अङ्काः**
	अपठितावबोधनम्	
11.	**गद्यांशः** **अ एकपदेन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्)** (i) भार्यया (ii) गोरक्षायै (iii) मनुः /मनुर्नाम **आ पूर्णवाक्येन लिखत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)** (i) गुरुः वशिष्ठः सन्ततिं प्राप्तुं राजानं दिलीपं नन्दिन्याः सेवार्थम् आदिशत्। (ii) दिलीपः न्यायेन धर्मेण च पितृवत् प्रजापालनं करोति स्म। (iii) दिलीपः एकविंशति-दिवसपर्यन्तं गोसेवाम् अकरोत्। **इ अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत -** दिलीपः / राजादिलीपः / अथवा अन्यः कोऽपि समुचितः शीर्षकः **ई यथानिर्देशम् उत्तरत (केवलं प्रश्नत्रयम्)** (i) (ग) सिंहः (ii) (ख) दिलीपः (iii) (क) कुले (iv) (ख) परिश्रमी	10 1×2=2 2x2 =4 1 1×3=3
	रचनात्मकं कार्यम्	
12.	**पत्रलेखनम्** (i) प्रधानाचार्या (ii) सविनयम्	½×10=5

	(iii) पठामि (iv) स्थानान्तरणम् (v) करिष्यति (vi) परिवारेण (vii) पठिष्यामि (viii) प्रदाय (ix) महती (x) आज्ञाकारी	
13.	चित्रवर्णनम् अत्र छात्रेभ्यः संक्षिप्तवाक्यरचना अपेक्षिता वर्तते । केवलं वाक्यशुद्धिः द्रष्टव्या। अस्य प्रश्नस्य प्रमुखम् उद्देश्यं वाक्यरचना अस्ति। वाक्यं दीर्घम् अस्ति अथवा लघु इति महत्त्वपूर्णं नास्ति। प्रतिवाक्यम् अर्धः अङ्कः भावस्य कृते अर्धः अङ्कः च व्याकरणदृष्ट्या शुद्धतानिमित्तं निर्धारितः अस्ति। मञ्जूषायां प्रदत्ताः शब्दाः सहायतार्थं सन्ति। छात्रः तेषां वाक्येषु प्रयोगं कुर्यादेव इति अनिवार्यं नास्ति। छात्रः स्वमेधया अपि वाक्यानि निर्मातुं शक्नोति। मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्तिं परिवृत्य अपि वाक्यनिर्माणं कर्तुं शक्यते । **अथवा** अनुच्छेदलेखनम् अयं विकल्पः सर्वेभ्यः अस्ति । छात्राः मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्तिं परिवृत्य अपि वाक्यनिर्माणं कर्तुं शक्नुवन्ति। अतः अङ्काः देयाः। प्रत्येकं वाक्यनिमित्तम् अङ्कमेकम् इति। अस्य मूल्याङ्कनाय अन्ये नियमाः चित्रवर्णनस्य अनुगुणं पालनीयाः।	1×5=5
14.	अनुवादः (केवलं वाक्यपञ्चकम्) 1. उद्याने पुष्पाणि विकसन्ति। 2. मम समीपे पञ्च फलानि सन्ति। 3. दिल्ली / देहली भारतस्य राजधानी अस्ति। 4. ह्यः आवां गोवानगरम् अगच्छाव/ गतवन्तौ। 5. कृपया त्वं मह्यं / मदर्थं जलम् आनय। 6. शनिवासरे अहम् उत्सवं गमिष्यामि। 7. अधुना त्वं पठेः **अथवा** अधुना त्वया पठनीयम् /पठितव्यम्।	1x5 = 5
	पठितावबोधनम्	
15.	गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत –	3

	अ. एकपदेन उत्तरत। **(केवलं प्रश्नद्वयम्)** (क) व्याघ्रः (ख) मार्गे / गहनकानने (ग) राजपुत्रः **आ. पूर्णवाक्येन उत्तरत।** **(केवलं प्रश्नद्वयम्)** (क) सा पुत्रौ चपेटयाप्रहृत्य जगाद- "कथमेकैकशो व्याघ्रभक्षणाय कलहं कुरुथः? अयमेकस्तावद्विभज्य भुज्यताम्। पश्चाद् अन्यो द्वितीयः कश्चिल्लक्ष्यते"। (ख) बुद्धिमती सा आवश्यककार्येण पुत्रद्वयोपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता। (ग) मार्गे सा बुद्धिमती एकं व्याघ्रं ददर्श?	(½×2=1) (1×2=2)
16.	**पद्यांशः** **अ. एकपदेन उत्तरत -** **(केवलं प्रश्नद्वयम्)** (i) जीवितम् (ii) अनिशम् (iii) शुचि **आ. पूर्णवाक्येन उत्तरत -** **(केवलं प्रश्नद्वयम्)** (क) कालायसचक्रम् अनिशं चलद् वक्रं भ्रमति। (ख) दुर्दान्तैः दशनैः जनग्रसनं न स्यात्। (ग) प्रकृतिः एव अस्माकं शरणम् अस्ति ।	3 (½×2=1) (1×2=2)
17.	**अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत -** **अ. एकपदेन उत्तरत।** **(केवलं प्रश्नद्वयम्)** (क) वानरः (ख) मयूरः (ग) मयूरः **आ. पूर्णवाक्येन उत्तरत।** **(केवलं प्रश्नद्वयम्)** (क) शिरसि राजमुकुटमिव शिखां स्थापयता विधात्रा एव मयूरः पक्षिराजः कृतः। (ख) काकः (सव्यङ्ग्यम्) -"अरे अहिभुक्! नृत्यातिरिक्तं का तव विशेषता यत् त्वां वनराजपदाय योग्यं मन्यामहे वयम्।" इति वदति (ग) वानरः (सगर्वं) "अहमेव योग्यः वनराजपदाय। शीघ्रमेव मम राज्याभिषेकाय तत्पराः भवन्तु सर्वे वन्यजीवाः" इति कथयति।	3 (½×2=1) (1×2=2)

18.	**अन्वयः** (i) धर्मप्रदाम् (ii) अभ्युदीरयेत् (iii) परित्यज्य (iv) भुङ्क्ते **अथवा** **भावार्थे रिक्तस्थानपूर्तिः** अस्य भावोऽस्ति यत् **काकस्य** वर्णः कृष्णः वर्तते पिकस्य अपि वर्णः **कृष्णः** एव अस्ति। अतः तयोः पिके काके च कः भेदः अस्ति अर्थात् वर्णदृष्ट्या तयोः कश्चिद् भेदो न दृश्यते। परन्तु यदा **वसन्तस्य** समयः आगच्छति तदा तयोः स्वरैः ज्ञायते यत् कः **काकः** अस्ति कश्च पिको वर्तते।	½×4=2 ½×4=2
19.	**कथा-क्रमानुसार-लेखनम् –** (i) एकः कृषकः आसीत्। (ii) तस्य समीपे द्वौ बलीवर्दौ आस्ताम्। (iii) तयोः बलीवर्दयोः एकः शरीरेण दुर्बलः आसीत्। (iv) कृषकः तं दुर्बलं वृषभं तोदनेन नुद्यमानः अवर्तत। (v) सः वृषभः हलम् ऊढ्वा गन्तुम् अशक्तः क्षेत्रे पपात। (vi) क्रुद्धः कृषकः तमुत्थापयितुं बहुवारं यत्नमकरोत्। (vii) पुत्रस्य दैन्यावस्थां दृष्ट्वा सुरभिः दुःखिता अभवत्। (viii) सुरभेः इमाम् अवस्थां दृष्ट्वा सुराधिपः ताम् अपृच्छत् – 'अयि शुभे! किमेवं रोदिषि' इति।	½x8=4

-------------0000--------------